

'Edel streven' of commercie en status?

Schoolmusea in de negentiende eeuw

Rien van Buren

De verloren gegane Heine-globe, 1894

Een niet zo bekend verschijnsel uit de tweede helft van de negentiende eeuw vormen de talrijke schoolmusea die in deze tijd over geheel Europa, maar vooral in Duitsland, ontstonden.¹ Zij werden opgezet in het kielzog van de vele nijverheids-tentoonstellingen en -musea, die voor een betere kwaliteit van de industriële productie moesten zorgdragen. Aanvankelijk vormde het tentoonstellen van onderwijsleermiddelen daarvan vaak een onderdeel. Het takenpakket van de schoolmusea was van meet af aan breder dan het kwalitatief op peil brengen van het product, dat het leermiddel of de onderwijsbehoefte was. Het bestond namelijk ook uit bijvoorbeeld de vorming van de onderwijzers en kwekelingen, het bieden van een centraal punt voor informatie en onderling contact in de onderwijswereld en het verzorgen van bijzondere lessen. Dit artikel belicht de geschiedenis van Nederlands eerste schoolmuseum geplaatst in een internationale context. Nederland liep namelijk keurig in de Europese pas.

Nijverheidstentoonstellingen

In de negentiende eeuw nam de druk toe om tot beter onderwijs voor de bevolking te komen. Dit hing samen met een aantal factoren zoals de door velen waargenomen verpaupering van de bevolking, de nog krachtig werkende ideeën van volksverheffing en -opvoeding van de Verlichting, en zeker niet in de laatste plaats de gevoelens van angst om verder achter te raken op het buitenland. Dit laatste was bijvoorbeeld de motor achter de nationale nijverheidstentoonstellingen. Deze moesten industrieën stimuleren om nieuwe technieken toe te passen. De steeds grotere opzet van de nijverheidstentoonstellingen in de negentiende eeuw was het gevolg van de wens de nationale productie kwalitatief en kwantitatief te bevorderen. Fabrikanten konden er elkaars producten bekijken en ideeën opdoen om die van henzelf te verbeteren.²

De wens nijverheid tentoon te stellen was in het Europa van na de Franse Revolutie van 1789 noodzaak geworden. Na de ontbinding van het gildensysteem in de Franse tijd was de kwaliteit van de producten erg achteruit gegaan en ontbrak het toezicht daarop. Ook de opleiding van nieuwe ambachtslieden bleef achter. Bovendien waren er op nijverheidsgebied talloze nieuwe ontwikkelingen, producten en industriële middelen. Frankrijk was het eerste land dat een nijverheidstentoonstelling organiseerde, waarvan de eerste in 1798 gehouden werd. Enkele jaren later volgden de Britten dit voorbeeld. Die activiteiten mondten in 1851 uit in de Great Exhibition, de eerste wereldtentoonstelling. Vanaf dat moment werd de concurrentie pas echt internationaal en konden producenten van alle naties elkaars fabriekaten direct onderzoeken en beoordelen.³ Nederland had op nijverheidsgebied overigens onmiskenbaar een achterstand.

Ten tijde van het Franse bewind (1795-1813) werden er ook in ons land naar Frans model nationale nijverheidstentoonstellingen geïntroduceerd. De eerste was in

Utrecht in 1808 en heette Algemeene openbare tentoonstelling der voortbrengselen van de volksvlijt. Al een jaar later was er een andere in Amsterdam. De lijsten van beide nijverheidstentoonstellingen zijn bewaard gebleven. Men kon er onder andere sloten, schroeven, pigmenten, tegels en zeer veel stoffen bewonderen.⁴ In de beschrijvingen van de producten werd echter nergens een verband met het onderwijs gelegd. Categorieën die voor het onderwijs belangrijk konden zijn geweest, waren 'Voorwerpen van Kunst'⁵ en 'Physische, Chemische, Optische Instrumenten, Microscopische Voorwerpen, Mechanische Modellen, Uurwerken en andere nieuw uitgevondene of verbeterde.'⁶

In de late achttiende en negentiende eeuw ging men tevens beseffen dat een goed product alleen vervaardigd kon worden door beter opgeleide arbeidskrachten. Daarom dienden alle kinderen onderwijs te volgen en moest de kwaliteit van het volksonderwijs verbeteren. De eerste nationale onderwijswet die het algemeen lager volksonderwijs voor enkele decennia regelde, kwam in 1806 tot stand.⁷

Het leermiddel als nijverheidsproduct in een museum

Ook het leermiddel was en is een industrieel product dat diende te voldoen aan de eisen van de tijd en het onderwijs. Daarom gingen onderwijsmaterialen deel uitmaken van nijverheidstentoonstellingen. Er waren zelfs ook enkele afzonderlijke internationale onderwijstentoonstellingen, zoals in 1854 in Londen en 1860 in Amsterdam. In het midden van de negentiende eeuw ontstonden er ook nijverheidsmusea, die veelal een afdeling met onderwijsmaterialen hadden. Het Königlich-Württembergischen Zentralstelle für Gewerbe und Handel in Stuttgart, had als eerste in Europa in 1851 zo'n afdeling.⁸ Het South-Kensington Museum in Londen volgde in 1857 met een Educational Museum binnen zijn muren.⁹ Eveneens vanuit de drijfveer onderwijsleermiddelen te verbeteren, begon A. Edgerton Ryerson (1803-1882), de provinciale onderwijsinspecteur van Ontario, al in 1845 met de aanleg van een verzameling leermiddelen. Hij kreeg van de Britse overheid - Canada was toen een Britse kolonie - £ 100 om voorbeelden van schoolmodellen aan te schaffen. Het ging om kopieën van voorbeelden die hij op Amerikaanse scholen had gezien en waarvan hij dacht dat Canadese producenten ze zouden kunnen namaken.¹⁰ Deze bescheiden collectie groeide en werd in 1850 de basis van een magazijn van een verkoopbureau van

Het takenpakket van de schoolmusea was van meet af aan breder dan het kwalitatief op peil brengen van het product

De grote zaal vanaf de entree, 1894

De beide appartementen 'Teekenen', circa 1910

Ook het
leermiddel
was en is
een industrieel
product

De directiekamer: assistent-directeur J.D.B. Biengreber (links) en directeur E.A.H. van der Heyde (rechts), 1910

De afdeling voor het huishoud-
onderwijs, geopend in 1914

schoolbenodigdheden en -boeken. In 1851 werd dit het Educational Museum van Ontario, maar al in 1856 werd deze onderwijsverzameling onderdeel van het Canadian Museum van Toronto. Dit provinciale museum stond evenwel lange tijd in zijn geheel bekend als het Educational Museum. Het fungeerde als voorbeeld voor Amerikaanse schoolmusea.

Het eerste zelfstandige schoolmuseum in Europa was de Permanente Ausstellung von Lehrmitteln te Leipzig, die in 1865 ontstond en in 1866 een eigen gebouw kreeg.¹¹ De oprichting van zelfstandige schoolmusea werd bevorderd toen nijverheidsmusea aan het einde van de negentiende eeuw meer de nadruk gingen leggen op het artistieke karakter in plaats van de gebruikswaarde, onder verwaarlozing van de technische aspecten.¹² Het onderwijs was nu eenmaal een aangelegenheid van de praktijk en diende in de eerste plaats nuttig te zijn. Was een leermiddel ook nog mooi dan was dat aangenaam, maar toch bijzaak, al werd er na 1900 wel aan verfraaiing van de inrichting van scholen en van leermiddelen aandacht geschonken.

Het Nederlandsch Schoolmuseum te Amsterdam Voor Nederland was 1860 een belangrijk jaar. In de maand juli van dat jaar organiseerde de Vereeniging voor Volksvlijt in samenwerking met het Nederlandsch Onderwijzers-Genootschap (NOG) een

tentoonstelling van 'voorwerpen, het onderwijs betreffende'.⁸ Deze was een groot succes en er gingen stemmen op om de tentoonstelling permanent te maken. Toch is men er toen nog niet in geslaagd een schoolmuseum op te richten.

Een latere poging had wel een positief resultaat. In 1875 vroeg G.J. Vos Azn., lid van het hoofdbestuur van het NOG en toen nog hoofdonderwijzer aan een openbare school te Amsterdam, zich op een bestuursvergadering af of 'wij geen Museum of permanente tentoonstelling van leer- en hulpmiddelen bij het onderwijs kunnen tot stand brengen?' Hij wees toen op al bestaande schoolmusea in Petersburg, Hamburg en Wenen. De andere bestuursleden waren hierover positief en er werd een commissie ingesteld om de oprichting van een schoolmuseum voor te bereiden.¹⁴ Men vond een goede partner in de Vereeniging van Leeraren aan Inrichtingen van het Middelbaar Onderwijs (VLMO).¹⁵

Toen er voldoende geld binnen was, richtte men zich op de binnen- én buitenlandse producenten voor de samenstelling van de collectie. Dit lukte wonderwel en vooral de grote bijdrage van Engeland was opvallend en wel dankzij het contact met de schoolraad van Londen.¹⁶ Andere inzendingen kwamen uit Duitsland, Frankrijk, België en Oostenrijk. De directie van het Paleis voor Volksvlijt bood de gelegenheid om een van haar lokalen op de eerste verdieping voor het museum te

benutten. In zijn openingstoespraak benadrukte Anthony van Otterloo (1817-1882), lid van het hoofdbestuur van het NOG, het nut en de doelstellingen van het Schoolmuseum en het belang van het onderwijs: '... zoo er ééne zaak is van waar internationaal belang dan is het de zaak van een goed ingericht aan de eischen van den tijd voldoende volksonderwijs.' Het museum moest de plaats zijn waar alle partijen 'elkander ontmoeten, om de goede zaak van volksverlichting en beschaving te bevorderen'.¹⁷ Bovendien zou het museum een plaats zijn waarin alle gezindten eendrachtig zouden samenwerken, een mooi streven in een maatschappij die behoorlijk wat religieuze tegenstellingen kende.

Doelstellingen van schoolmusea in de negentiende eeuw De stichters van schoolmusea, waaronder ook die van dit nieuwe Nederlandsch Schoolmuseum, stelden zich als eerste ten doel een stimulans te zijn voor onderwijzers om de kwaliteit van hun onderwijs te verbeteren door een goede selectie van actuele leermiddelen en attributen voor de inrichting van de school. Dit is dus analoog aan de manier waarop aanvankelijk het nijverheidsproduct in de nijverheidsmusea gepresenteerd werd. Er was dan ook voor 1900 geen schoolmuseum, noch in Nederland, noch in het buitenland, dat niet door de fabrikanten van schoolbenodigdheden en de uitgevers van schoolboeken

ondersteund werd. Fabrikanten hadden er alle belang bij zo hun producten en uitgaven aan geïnteresseerden bekend te maken. Bovendien konden ze zich zo van dat wat bij de concurrent was verschenen op de hoogte stellen. Soms vroegen fabrikanten het museum zelfs om raad voor het vervaardigen van hun producten.¹⁸

Daarnaast beoogde men de vorming van de onderwijzers. Het museum bood hen door zijn verzameling, het organiseren van cursussen en het geven van voordrachten een uitstekende gelegenheid tot een verdere vorming in hun vak. Ook konden ze er zich voorbereiden op onderwijzersexamens.¹⁹ Natuurlijk speelde hier ook een poging tot opwaardering van de onderwijzersstand mee. Als men de schoolmusea wat meer afstandelijk beziet, blijken ze ook gefungeerd te hebben als middel tot professionalisering en daarmee tot sociale stijging van de onderwijzers.²⁰

Het onderwijs was nu eenmaal een aangelegenheid van de praktijk en diende in de eerste plaats nuttig te zijn

Het museum was dan voor een aantal uren een rijk uitgeruste school

Een andere functie was het uitlenen van leermiddelen aan scholen. Er heerste op de scholen gedurende de gehele negentiende eeuw een chronisch gebrek aan leermiddelen. Sommige schoolmusea speelden daarop in door goedkoop leermiddelen uit te lenen. Dit betrof vaak verzamelingen op het gebied van bijvoorbeeld de biologie, volkenkunde en aardrijkskunde. Dit uitlenen vond in Amsterdam echter niet plaats, maar bijvoorbeeld wel in Hamburg.²¹ Verder gaven schoolmusea informatie aan allen die op een of andere manier in betrekking stonden met de opvoeding en het onderwijs, zoals onderwijsinspecteurs, schoolhoofden, leraren en ouders.²²

Ook verzorgde men wel lessen aan groepen leerlingen over bijzondere onderwerpen. De school zelf had in dat geval niet de benodigde ruimte, materialen of kennis in huis. Het museum was dan voor een aantal uren een rijk uitgeruste school, soms met specialisten op een zeker vakgebied. Een vroeg voorbeeld hiervan vormt het voormalige Städtische Schulmuseum in Hannover (1892)²³ en in Nederland het Museum ten bate van het Onderwijs in Den Haag (1909; sinds 1985 het 'Museum'). In Amsterdam begon men hiermee pas in de jaren twintig van de twintigste eeuw.

Ten slotte was het bevorderen van de belangstelling voor het onderwijs bij anderen dan de direct betrokkenen een belangrijk doel. Als het schoolmuseum voor het grote publiek toegankelijk was, kon het ertoe bijdragen dat het werk op de scholen in bredere kring steeds meer begrip en waardering vond. Dat gold zeker als het museum zich niet alleen door zijn verzameling, maar ook door manifestaties, zoals bijzondere (thematische) tentoonstellingen, openbare voordrachten of het vertonen van lichtbeelden direct in dienst van de volksoopvoeding stelde. Het onderwijs werd er dus door gepromoot.

De geschiedenis van het onderwijs in beeld brengen was aanvankelijk een minder belangrijke taak, al had men wel tamelijk snel de aanvankelijk kleine afdeling de 'Oude School' ingericht. Doordat de collecties in de loop van de tijd verouderden, ontstond er vanzelf een uitgebreidere historische collectie.

De collectie van het Nederlandsch Schoolmuseum

Reeds in 1879 verhuisde het Nederlandsch Schoolmuseum wegens het ruimtegebrek in het Paleis voor Volksvlijt naar het 'Huis met de Hoofden' aan de Keizersgracht 121 te Amsterdam. In 1894 verhuisde het museum opnieuw en wel naar de eerste verdieping van de Louise-Bewaarschool, gevestigd in een voormalig pakhuis, aan de Prinsengracht 151, alwaar het tot zijn sluiting in 1959 zou blijven. Van deze laatste vestigingsplaats bezitten het Nationaal Onderwijsmuseum een aantal mooie foto's van net na de verhuizing in 1894 van de toenmalige assistent-directeur J.D.B. Biengreber.

Artikelen in onderwijsbladen verlucht met foto's geven een indruk van hoe het museum rond de eeuwwisseling ingericht was. In de grote zaal waren rechts en links dertien appartementen of afdelingen gevormd, waarin de schoolvakken of -richtingen waren ondergebracht.²⁴ Aan de linkerkant vond men tekenen, zang, schrijven, bewaarschoolonderwijs, aanschouwingsonderwijs, geschiedenis en land- en tuinbouw. Aan de rechterkant vond men lezen, rekenen, plant- en dierkunde, natuurkunde, aardrijkskunde en pedagogiek. De appartementen waren zo ingericht dat aan drie zijden een brede tafel aangebracht was, die geheel met leermiddelen bedekt was. Daarboven bevonden zich kasten met boeken van en over het betreffende schoolvak.

Boven de appartementen waren galerijen waar men links schoolbanken, schoolborden en modellen van gymnastiektoestellen aantrof en rechts de afdelingen handenarbeid, handwerken en de huishoudschool.²⁵ Achter de grote zaal was de studiezaal. In 1894 bedroeg de totale oppervlakte zo'n 330m².

In 1906 toen de Louise-Bewaarschool opgeheven werd, verkreeg het museum ook de benedenverdieping van het pand aan de Prinsengracht. In 1914 volgde de laatste uitbreiding met de voltooiing van de bouw van een zaal in de tuin van het pand. Toen bereikte het zijn grootste omvang, zo'n 750 m², een oppervlakte die internationaal gezien niet gemakkelijk door een schoolmuseum gehaald werd. Een beschrijving van de directeur J. van der Esch in 1916 geeft een beeld van de inrichting van het museum na de uitbreiding.²⁶ Dit toont tevens hoe geleidelijk de belangstelling of prioriteitenstelling van de museumleiding is veranderd. Er zijn nu appartementen voor godsdienstonderwijs, beroepskeuze en examens en Nederlandse taal- en letterkunde aan de linkerkant toegevoegd. De rechterkant is aangevuld met hygiëne en gymnastiek. Eén van de twee afdelingen

Deel van het Appartement van de afdeling 'Teekenen', circa 1910

'Teekenen' is verdwenen, terwijl sommige appartementen nu bedoeld zijn voor twee schoolvakken. De galerijen boven de grote zaal waren bestemd voor de expositie van het vakonderwijs en handenarbeid, vrouwelijke handwerken en kinderlectuur. De achterzaal was nog steeds de leeszaal.

In de voorzaal op de begane grond, het nieuwe gedeelte, bevonden zich de afdeling scholenbouw, natuurkundige instrumenten, anatomische modellen en globes. De meeste ruimte werd er echter in beslag genomen door schoolmeubelen, enige turnartikelen en telramen. Bij de toegang tot de achterzaal bevond zich de genoemde 'Oude School'. In de achterzaal waren nog meer schoolmeubelen opgesteld en ook schoolborden. Na de uitbreiding werd het middengedeelte van de achterzaal benut voor de afdeling 'Misdedeelde kinderen'. Deze was gericht op het onderwijs van blinden, 'doofstommen' en 'idioten'.²⁷ De uitbouw in de tuin in 1914 gaf plaats aan de huishoudafdeling.

Tot slot Het Nederlandsch Schoolmuseum was overigens niet het enige in zijn soort in Nederland. In 1880 kwam in Rotterdam het Museum voor Onderwijs en Kunst tot stand. Het leek qua vormgeving erg op zijn Amsterdamse tegenhanger. Het was nog wat commerciëler van aard en bovendien een initiatief van twee uitgevers in plaats van een onderwijzersvereniging.²⁸ Inhoudelijk kwam dat tot uiting in een ruimer aanbod van onderwijsmaterialen voor het hoger onderwijs dan in het Nederlandsch Schoolmuseum, dat toch vooral voor het lager en middelbaar onderwijs bedoeld was. Een ander verschil is dat het Rotterdamse museum zich ten dele ook op de kunst richtte. Het bestond echter slechts kort (tot 1883).²⁹ Andere schoolmusea ontstonden na 1900 bijvoorbeeld in Groningen, Den Haag, Utrecht en Zwolle.

Na 1900 waren in Europa de schoolmusea in hun oude, negentiende-eeuwse vorm echter op hun retour. Tot in de jaren dertig leefden ze een kwijnend bestaan. Daarna gingen sommige ervan ten onder, terwijl andere

Vanaf de jaren zeventig ontstonden overal in Europa juist weer meer cultuurhistorische schoolmusea

een nieuwe opzet gingen zoeken. De informerende functie over het actuele onderwijsaanbod werd minder belangrijk, aangezien de meeste scholen wel over de nodige basisuitrusting beschikten. Het informeren over nieuwe leermiddelen is nog terug te vinden in de tegenwoordige Nationale Onderwijstentoonstelling (NOT) die sinds 1966 gehouden wordt.

Literatuur

Andrews, B.R. (1908). *Museums of Education: Their History and Use*. New York: Teachers College of the Columbia University Press.

Bakker, N., Noordman, J. & Rietveld-van Wingerden, M. (2006). *Vijf eeuwen opvoeden in Nederland. Idee & praktijk 1500-2000*. Assen: Van Gorcum.

Bloem, H.W., Gouw, J. ter, Hinse, D.W., Puls, H.F. & Roodhuijzen, H.G. (1860). Aan alle voorstanders van het lager onderwijs in Nederland. *De Wekker* 17 (5), 1-2.

Brand, J. (1903). Bezoek aan een museum. *School en Leven. Weekblad voor Opvoeding en Onderwijs in School en Huisgezin*, 4, 721-728, 739-743, 753-758.

Buren, R. van (2007). Een fantoom-achtig onderwijsmuseum. Over het kortstondige bestaan van het Museum voor Onderwijs en Kunst. *Lessen*, 2 (2), 4-11.

Burton, A. (1999). *Vision & Accident. The story of the Victoria & Albert Museum*. London: V&A Publications.

Catalogus van het Nederlandsch Schoolmuseum (1877). Amsterdam: Nederlandsch Schoolmuseum.

De opening van het Nederlandsch Schoolmuseum te Amsterdam (1877). *De Wekker*, 29 (104), 1-2.

Esch, J. van der (1916). Het Nederlandsch Schoolmuseum. *Maandblad voor het Aanschaffen Schoolmeubilair, Leer- en Hulp-middelen voor de Verschillende Inrichtingen van Onderwijs*, 1 (4/5), 1-7.

Esch, J. van der (1914). Verslag over den toestand en de uitbreiding van het Nederlandsch Schoolmuseum van primo oktober 1913 tot ultimo september 1914. *Berichten en Mededeelingen van het Nederlandsch Schoolmuseum*, no. 21.

Fuchs, E. (2006). Von der Weltausstellung zum Museum: Zur Entstehung des Schulmuseums im 19. Jahrhundert. In B.Graf en H. Möbius (Hrsgs.). *Zur Geschichte der Museen im 19. Jahrhundert 1789-1918*. Berlin: G + H Verlag.

Het Nederlandsch Schoolmuseum verzette eind jaren twintig de bakens. Het werd meer een documentatie-centrum en actief informatiepunt voor opvoeding en onderwijs. In 1928 veranderde men daarom de naam in Nederlands Museum voor Onderwijs en Opvoeding, sinds 1948 heette het zelfs het Nederlands Centrum voor Onderwijs en Opvoeding totdat het in 1959 gesloten werd. In de laatste periode was het zodoende een centrum waaraan ook nog, als bijkomstigheid, een schoolmuseum verbonden was.

Vanaf de jaren zeventig ontstonden overal in Europa juist weer meer cultuurhistorische schoolmusea. Steeds vaker ontstaan er, naast veelal kleine schoolmusea, grotere nationale historische verzamelingen op onderwijsgebied. Nederland ging daarin mee met het oprichten van het Nationaal Schoolmuseum, in 1981. Dit heeft een belangrijk deel van de collectie van de Amsterdamse voorganger - met name de realia - geërfd.

Griep, H.A.J., et al. (red.) (1967). *Honderd jaar AVMO. Gedenkboek 1867-1967*. Den Haag: Algemene Vereniging van Leraren bij het Voorbereidend Hoger en Middelbaar Onderwijs.

Hübner, M. (1904). *Die deutschen Schulmuseen*. Breslau: Hirt.

Hübner, M. (1906). *Die Ausländischen Schulmuseen*. Breslau: Hirt.

Jonker, A.E.M. (1989). Monument van edel streven. *De School Anno*, 7 (14), 20-35.

Sarphati, S. (1862). *Geschiedenis der tentoonstellingen van Volksvlucht in Nederland*. Amsterdam: Spin.

Tibbe, L. (2005). Kunstnijverheidsmusea: Van techniek naar esthetiek. In E. Bergvelt, D. J. Meijers & M. Rijnders (red.). *Kabinetten, galerijen en kunst-musea*. Zwolle: Waanders, 235-250.

Noten

- 1 Jonker, 1989, 20.
- 2 Tibbe, 2005, 235-236.
- 3 Ibid., 238.
- 4 Sarphati, 1862, passim.
- 5 Id. 52-53.
- 6 Id. 53-55.
- 7 Bakker et al., 2006, 456.
- 8 Hübner, 1904, 3.
- 9 Burton, 1999, 49-51.
- 10 Andrews, 1908, 5.
- 11 Hübner, 1904, 17-19.
- 12 Tibbe, 2005, 253-255.
- 13 Bloem et al., 1860, 1-2.
- 14 De opening, 1877.
- 15 Griep, et al., 1967, 22.
- 16 *Catalogus van het Nederlandsch Schoolmuseum*, 1877, passim.
- 17 De opening, 1877.
- 18 Hübner, 1906, 4.
- 19 Ibid.
- 20 Fuchs, 2006, 136, 147.
- 21 Hübner 1904, 12-16.
- 22 Hübner 1906, 4.
- 23 Ibid., 79-80.
- 24 Brand, 1903, 724-727.
- 25 Ibid., 753-758.
- 26 Van der Esch, 1916, 4-7.
- 27 Van der Esch, 1914, 10-11.
- 28 Van Buren, 2007, 5.
- 29 Ibid., 11.

Uiteindelijk gaat het toch om de schoolplaten... of niet?

Peter van Mensch

In het nadenken over de toekomst van het onderwijsmuseum is het goed stil te staan bij de verschillende concepten van musea. Zijn deze voornamelijk bedoeld voor het conserveren en tentoonstellen van oude documenten of mogen we er meer van verwachten? Is het onderwijsmuseum er alleen voor het goed bewaren van schoolplaten en andere materialen of zijn er ook andere functies aan toe te kennen?